

Valsts izglītības satura centrs

**Metodiski ieteikumi interešu
izglītības programmas “Pūtēju
orķestris” veidošanai un īstenošanai**

2016

I. Programmas aktualitāte

Interesu izglītības programma “Pūtēju orķestris” ir integrēta izglītības programma, kuras būtība ir cieši saistīta ar bērnu un jauniešu muzikālās izglītības mērķiem un uzdevumiem. Tā ietver sevī audzēkņu muzikalitātes attīstību, pūšamo un sitamo mūzikas instrumentu spēles un kolektīvas muzicēšanas prasmju apguvi. Tradicionālajos Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētkos ir ieraugāma izglītības iestāžu pūtēju orķestru muzicēšanas sasniegumu mākslinieciska izpausme. Svētki ir nozīmīga bērnu un jauniešu mākslinieciskās un pilsoniskās līdzdalības forma, kura veicina viņu vērtībizglītību, pilsonisko audzināšanu, nodrošina mūsu tautas tradīciju apzināšanu un pārmantošanu. Audzēkņi gūst radošās darbības pieredzi un gandarījumu, attīsta kritisko spriestspēju, izkopj daudzveidīgas karjeras vadības prasmes, t.sk., komunikācijas un sadarbības prasmes, laika plānošanu, sevis disciplinēšanu, publiskas uzstāšanās un citas prasmes.

II. Programmas īstenošanas mērķi

Sekmēt audzēkņu emocionālo un intelektuālo attīstību un pilnveidošanos par brīvu, atbildīgu un radošu personību.

III. Programmas īstenošanas uzdevumi

- 3.1. Sniegt teorētiskās un praktiskās zināšanas pūšamo un sitamo mūzikas instrumentu spēles apgūšanā;
- 3.2. Pilnveidot savas kultūras identitātes apziņu un cieņu pret citām kultūrām;
- 3.3. Izkopt saskarsmes un sadarbības prasmes, attīstot individuālās un kolektīvās radošās spējas;
- 3.4. Pilnveidot pūtēju orķestru māksliniecisko sniegumu, piedaloties Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētkos, kā arī starpsvētku pasākumos: koncertos, skatēs, konkursos, festivālos.

IV. Programmas īstenošanas plāns

4. Īstenošanas nosacījumi:

4.1. Mērķauditorija- bērni un jaunieši, kuri vēlas attīstīt un pilnveidot sevi pūšamo un sitamo instrumentu spēles mākslā;

4.2. Dalībnieku komplektēšana:

Lai garantētu pūtēju orķestra dalībnieku pēctecību, vēlams izveidot iesācēju orķestri, kurā spēlē dalībnieki, kuriem nav priekšzināšanas instrumentu spēlē, un katru mācību gadu rīkot jaunu dalībnieku uzņemšanu tajās instrumentu grupās, kurās trūkst mūziķu.

4.3. Īstenošanas laiks:

Programmas īstenošanas pilnais laiks atbilst 5 mācību gadiem (gatavošanās kārtējiem Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētkiem):

2016./2017.mācību gads - pūtēju orķestru novadu skates, *defile* konkursa fināls, pūtēju orķestru konkursa fināls, VIII Latvijas izglītības iestāžu pūtēju orķestru festivāls;

2017./2018.mācību gads - pūtēju orķestru novadu skates, *defile* konkursa fināls;

2018./2019.mācību gads - pūtēju orķestru novadu skates, *defile* konkursa fināls, XII Latvija skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku pūtēju orķestru modelēšanas koncerti;

2019./2020.mācību gads - pūtēju orķestru novadu skates, *defile* konkursa fināls, XII Latvija skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki.

4.4 Darba formas:

4.4.1. Praktiskais darbs:

- kopmēģinājums,
- darbs ar instrumentu grupām (metāla pūšmie instrumenti, koka pūšmie instrumenti, sitamie instrumenti),
- ja nepieciešams, darbs ar atsevišķu instrumentu grupām (flautas, klarnetes, saksofoni, trompetes, mežragi, tromboni, eifoniji, tubas, sitamie instrumenti),
- nodarbības orķestrim kustībā (*defile*);

4.4.2. Rezultāts un pārskats par paveikto – koncerts, skate, festivāls un Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki, dalība starptautiskajos konkursos un festivālos;

4.4.3. Nometne, radošā darbnīca (papildu darba forma).

4.5. Īstenošanas gaita:

4.5.1. Nodarbību saturu atkarībā no programmā iesaistīto dalībnieku vecuma un programmas specifiskajiem nosacījumiem izstrādā un īsteno interešu izglītības skolotājs – pūšamo instrumentu spēles speciālists;

4.5.2. Nodarbību skaits nedēļā ir atkarīgs no programmā iesaistīto dalībnieku vecuma grupas un programmas specifiskajiem nosacījumiem;

4.5.3. Ieteicamais nodarbību skaits:

4.5.3.1. jaunākai grupai- 2 orķestra mēģinājumi (6 stundas) nedēļā,

4.5.3.2. vecākai grupai- 2 orķestra mēģinājumi (6 stundas) nedēļā,

4.5.3.3. grupu nodarbībām - katrai instrumentu grupai 4 stundas nedēļā,

4.5.3.4. nodarbības orķestrim kustībā (*defile*) – 5 stundas nedēļā;

Vienas nodarbības ilgums 40 minūtes, starprīža ilgums – 5 minūtes, ko ieskaita nodarbības laikā.

4.5.4. Pūtēju orķestru mākslinieciskā izpildījuma kvalitātes novērtēšanas, repertuāra apguves un līdzdalības formas plāno:

4.5.4.1. valsts nozīmes pasākumiem – Valsts izglītības satura centra speciālisti,

4.5.4.2. novada vai pilsētas mēroga pasākumiem – novadu Izglītības pārvaldes interešu izglītības speciālisti,

4.5.4.3. izglītības iestādes pasākumiem – iestādes mācību un audzināšanas darba vadītāji.

V. Programmas īstenošanas plānotie rezultāti.

5.1. Sekmēta bērnu un jauniešu personības harmoniska attīstība;

5.2. Iegūtas zināšanas un prasmes pūšamo un sitamo mūzikas instrumentu spēles mākslā;

5.3. Kolektīva spējas pilnvērtīgi iekļauties skolas, pilsētas/novada, reģiona vai valsts kultūras un sabiedriskajā dzīvē;

5.4. Veicināta kolektīva dalībnieku latviskās kultūrientitātes apziņa, iepazītas un apzinātas savas un citu tautu tradīcijas;

5.5. Iegūta radošās darbības pieredze un līdzdalības prasmes.

VI. Programmas īstenošanai nepieciešamie resursi.

6.1. Pedagoģisko darbinieku (skolotājs – pūtēju orķestra diriģents, instrumentu spēles pedagogi koka pūšamo instrumentu, metāla pūšamo instrumentu, sitamo instrumentu grupās un horeogrāfs) darba samaksas nodrošinājums;

6.2. Materiāli tehniskās bāzes nodrošinājums:

6.2.1 Pūtēju orķestra nodarbību norisei nepieciešama telpu platība 1,5 kvadrātmetri vienam audzēknim;

- 6.2.2. Mūzikas instrumenti – flautas, klarnetes, saksofoni, mežragi, trompetes, tromboni, eifoniji, tubas, bingu komplekts, mazās bungas, lielās bungas, šķīvji, zvaniņi, basa ģitāra ar pastiprinātāju;
- 6.2.3. Koncerta pultis un gājiena pultis katram pūtēju orķestra dalībniekam;
- 6.2.4. Diriģenta pulsts, diriģenta krēsls;
- 6.2.5. Krēsls katram pūtēju orķestra dalībniekam;
- 6.2.6. Spogulis;
- 6.2.7. Skaņu pastiprinoša iekārta, mūzikas atskaņotājs, ierakstītājs;
- 6.2.8. Nošu mape katram pūtēju orķestra dalībniekam;
- 6.2.9. Skapis mācību līdzekļu uzglabāšanai;
- 6.2.10. Telpa pūšamo un sitamo mūzikas instrumentu glabāšanai;
- 6.3. Koncertdarbībai vēlams pūtēju orķestra dalībnieku vienots vizuālais noformējums – koncerta tērpi un apavi;
- 6.4. Ikgadēji jāplāno nošu materiālu iegāde, mūzikas instrumentu bāzes atjaunošana.

Pielikumā: Metodiskie ieteikumi izglītības iestāžu pūtēju orķestru diriģentiem.

Valsts izglītības satura centra
Interesu izglītības un audzināšanas darba nodaļas
vecākais referents E.Šķetris
67350811

Metodiski ieteikumi izglītības iestāžu pūtēju orķestru diriģentiem

Kolektīva izveidošana, dalībnieku komplektācija

Muzicēšana kolektīvā bērniem un jauniešiem veicina viņu personības attīstību, talantu un spēju izkopšanu, bagātina emocionālo un garīgo pasauli. Kolektīvās muzicēšanas mērķis ir veidot bērnos ne tikai pirmās profesionālās muzicēšanas prasmes un iemaņas, bet arī attīstīt sociālās un karjeras vadības prasmes. Bērnam ir jāsaprot, ka viņš ir daļa no kolektīva, kurā katram ir sava loma un rezultāts ir atkarīgs no katra dalībnieka.

Izveidot bērnu un jauniešu pūtēju orķestri nav viegls darbs. Tas prasa gan materiālos, gan intelektuālos resursus. Lai izveidotu pūtēju orķestri, nepieciešams izglītības iestādes vadītāja, pedagogu un pašvaldības atbalsts. Kolektīva veidotājam ir jābūt erudītam pūtēju orķestru speciālistam, kas apveltīts arī ar organizatora īpašībām. Pūtēju orķestra darbības nodrošināšanai ir vajadzīgi ieinteresēti audzēkņi, materiālā bāze (mūzikas instrumenti, nošu pultis, dažādi aksesuāri, piemērotas mēģinājuma telpas u.c.) un pedagogi visās instrumentu grupās. Lai nodrošinātu pūtēju orķestra veiksmīgu darbību, nepieciešami lieli finansiāli resursi, tāpēc iesākumā varētu sākt orķestra komplektāciju ar nelielu instrumentu un dalībnieku sastāvu, kurš varētu nodrošināt pilnskanīgu orķestra skanējumu, piemēram, sastāvā var būt 4 trompetes vai koka pūšamie instrumenti, 3 mežragi, tromboni vai eifoniji, 2 sitamie instrumenti, tuba. Šāds sastāvs jau var izpildīt četrbalsīga salikuma skaņdarbus. Vēlams, ka pats diriģents vai kāds pedagogs aranžē vai pielāgo skaņdarbus konkrētam orķestra sastāvam. Katru gadu uzņemot jaunus audzēkņus, var veidot pilnskanīgu orķestri. Vēlamais orķestra sastāvs ir: 3 flautas, 3 klarnetes, 2 alta saksofoni, 1 tenora saksofons, baritona saksofons, 3 mežragi, vismaz 3 trompetes (vēlams 6), 3 tromboni, 2 eifoniji, 2 tubas, 4 sitamie instrumenti, ja iespējams, arī oboja un fagots, sastāvam var pievienot kontrabasas vai basa ģitāru.

Valsts izglītības satura centra (VISC) organizētos izglītības iestāžu pūtēju orķestru konkursos kolektīvi ir iedalīti 4 grupās: A grupa – augstākā grūtības pakāpe, B grupa - vidējā grūtības pakāpe, C grupa - zemākā grūtības pakāpe un D grupa – zemākās grūtības pakāpes kolektīvs no izglītības iestādes bez mūzikas novirziena. Ir pieļaujams, ka 10% no orķestra dalībnieku sastāva var būt pedagogi vai profesionāli mūziķi, ar nosacījumu, ka tie aizvieto iztrūkstošās balsis. Vēlamā formā VISC aicina neiekļaut orķestru sastāvos pedagogus un profesionālus mūziķus, lai bērnos un jauniešos attīstītos spēja patstāvīgi muzicēt.

Ņemot vērā pūšamo instrumentu spēles specifiku, uzsākot dalību pūtēju orķestrī, bērnam ir jābūt vismaz 9-10 gadus vecam, jo pūšamo instrumentu spēle prasa zināmus fiziskos dotumus un jaunāki bērni var nebūt fiziski nobrieduši, lai spēlētu kādu pūšamo instrumentu.

Dalībnieku komplektācija parasti ir vienkāršāka gadījumos, kad kolektīvs darbojas mūzikas skolā, kur orķestris ir iekļauts mācību programmā un bērni savu instrumentu apgūst pie specialitātes pedagoga. Sarežģītāka situācija ir veidot orķestri vispārējās izglītības iestādē. Orķestra diriģentam ir jāpārvalda koka pūšamais instruments vai metāla pūšamais instruments, vēlams, ka tie būtu vairāki instrumenti. Līdzšinējā pieredze rāda, ka labākas iespējas veidot orķestri ir balstoties uz metāla pūšamajiem instrumentiem, jo tie ir radniecīgi un pedagogs, kurš pārvalda kādu metāla pūšamo instrumentu, var mācīt spēlēt vairākus instrumentus, piemēram – trompeti, eifoniju, alta hornu un tubu. Ideālā situācijā diriģentam kā palīgus var piesaistīt dažādu instrumentu speciālistus, vēlams – vienu koka pūšamo instrumentu, vienu metāla pūšamo instrumentu un sitamo instrumentu skolotāju. Veidojot orķestri vispārīglītojošā skolā, ir zināmas priekšrocības, jo bērniem nav jādodas prom no skolas telpām, nodarbtības notiek turpat, līdz ar to ir vieglāk organizēt orķestra mēģinājumus un individuālās vai grupu nodarbtības.

Mācības process

Mācību procesu nosacīti var sadalīt divās daļās, pirmā – individuālās vai grupu nodarbības, kurās tiek apgūti instrumenta spēles pamati vai orķestra balsis mazākās grupās, otrā – kopējās nodarbības, kurās piedalās visi dalībnieki. Mācību procesu ieteicams sākt ar nodarbību, kurā visi dalībnieki tiek iepazīstināti ar savu instrumentu, tā uzbūvi, kopšanu, vispārīgiem tā spēlēšanas principiem. Ja nav iespējas mācīt instrumenta spēli individuāli, sākuma posmā nodarbības var notikt viendabīgu instrumentu grupās, dodot vienādu uzdevumu visiem grupas dalībniekiem. Dalībniekiem kļūstot vecākiem, mācību grupas dalībnieku skaits ir jāsamazina, dalot tās pēc bērnu spējām un prasmēm. Uzdevumiem ir jābūt skaidri saprotamiem un viegli izpildāmiem. Lai nodarbības padarītu interesantākas, tajās var iekļaut rotaļu elementus, piemēram – “telefona zvans”, kad bērni nostājas aplī ar saviem instrumentiem un ar sava instrumenta skaņu it kā zvina kādam no nodarbības dalībniekiem, tas savukārt ar savu instrumentu atbild zvanītājam (tā var būt viena skaņa vai vairāku skaņu kombinācija). Svarīga nodarbību sastāvdaļa ir spēle unisonā, kura dod iespēju mācīties intonēt, prast iekļauties kopējā orķestra skanējumā, veidot sabalansētu orķestra skanējumu. Vēlama ir metāla pūšamo instrumentu dominance, koka pūšamie instrumenti pielāgojas metāla pūšamajiem instrumentiem.

Nodarbībās vēlams izmantot bērniem piemērotus nošu materiālus. VISC ir izdevis trīs Aivara Krūmiņa izveidotos metodiskos materiālus, kuros atrodami gan iesildīšanās vingrinājumi, gan viegli skaņdarbi bērnu pūtēju orķestrim. Iesildīšanās vingrinājumi bērnos attīsta pareizu skaņas veidošanu, māca nošu garumus, augstumus un dažādus ritmiskos zīmējumus, kā arī palīdz iepazīt tonalitātes. Izvēloties iestudējamo repertuāru, noteicošajam faktoram ir jābūt skaņdarbu grūtības pakāpei, lai bērni to var nospēlēt, uzmanība jāpievērš arī bērniem piemērotai skaņdarbu tematikai. Latvijā vēl nav ieviesta skaņdarbu grūtības pakāpju gradācija, bet ārzemju izdevniecībās ir pieejamas notis ar grūtības pakāpju gradāciju. Bērnu orķestriem ieteicamā grūtības pakāpe ir no 1 līdz 3,5.

Latvijā jau 10 gadus pastāv pūtēju orķestru *defile* žanrs – muzicēšana kustībā. Katru gadu VISC organizē pūtēju orķestru *defile* programmu konkursu Rīgā, laukumā pie Brīvības pieminekļa. Lai uzsāktu *defile* nodarbības, vadītājam ir jāiepazīstas ar *defile* žanra pamatnostādņēm – tamburmažora lietošana, pamatkustības (instrumentu pacelšana, nolaišana, soļošanas uzsākšana, pagriezieni, apstāšanās u.c.). VISC organizēto pedagogu profesionālās kompetences pilnveides kursu programmās ir *defile* pamatelementu apgūšana un darbs ar tamburmažoru. VISC ir izdevis A.Grizāna veidoto metodisko videomateriālu par tamburmažora lietošanu, instrumentu pacelšanu un *defile* pamatelementiem. *Defile* žanrs tiek iedalīts 3 kategorijās – maršējošais orķestris (soļošana ar maršu), *defile* programma (iestudēta horeogrāfija bez papildelementiem) un šova programma (iestudēta horeogrāfija, izmantojot orķestri papildinošus elementus – sitamo instrumentu solo priekšnesumu, dejotājas, dažādus priekšmetus). Lai sekmīgāk varētu iestudēt *defile* programmu, ir vēlams piesaistīt horeogrāfu. Izvēloties mūziku *defile* priekšnesumam, jāņem vērā orķestra spējas un apgūtās prasmes, mūzikai ir jābūt samērā viegli izspēlējamai, lai varētu paralēli arī kustēties. Vēlama ir skaņdarbu aranžēšana konkrētam orķestra dalībnieku sastāvam. Ieteicams sākumā izvēlēties muzikālo materiālu (ir jānoskaidro, vai autortiesības atļauj konkrēto skaņdarbu aranžēt) un tad to aranžēt konkrētam orķestra sastāvam. To var darīt pats diriģents vai kāds pieredzējis aranžētājs. Laba mūzikas izvēle paspīlgtina *defile* priekšnesumu. Jāatceras, ka priekšnesums primāri ir domāts skatītājiem, nevajadzētu to piesātināt ar grūti izpildāmiem horeogrāfijas elementiem, horeogrāfijai ir jākalpo muzikālā materiāla paspīlgtināšanai. Ir jārod balanss starp skanējumu un horeogrāfisko zīmējumu.

Vadot skolēnu pūtēju orķestri, pedagogam ir svarīgi bērnus motivēt muzicēt ar atdevi, lai muzicēšana sagādā gandarījumu un prieku arī tad, ja kaut kas neizdodas pietiekami labi. Vienlaikus audzēkņiem jāapzinās, ka labs rezultāts sasniedzams ar sistemātisku un neatlaidīgu vingrināšanos, pārvarot grūtības un virzoties uz mērķi.